

a *Regélő-Honművész* megindulásának körülményeit ismertette. Lelőhelye: MOL, C. 1832. 13.989. Ugyancsak lapengedély megadásához szükséges a másik ismeretlen kézirat: Fáy Andrásé, amelyben Fáy Garay János megbízhatóságát igazolja. Garay Mátray lapját kívánta átvenni és folytatni. A kérelem meghallgatást nyert és 1842. január 1-én megindulhatott a *Regélő Pesti Divatlap* Garay szerkesztésében és Erdélyi János kiadásában.

Fáy András sajtókezűleg írt igazolásának lelőhelye: MOL, C 84. Dep. Grem. ord. 1841. 9 Fons, pos 64/a.

1.

Bizonyítvány

Alábbirt ezennel bizonyítom, hogy Róthkrepf Gábor hites ügyvéd ur a' Redactióm alatt megjelenő Tudományos Gyűjtemény nevű folyó írásban több rendbeli Értekezéseit közölte, mellyekben mind tudományos műveltségének, mind általában írói tehetségének jeleit adván bizodalommal várhatni, hogy a' magyar literaturában az olvasó közönségnek ezentúl is meglegedésére fog munkálódni.

Pest 24 Aug 1832

Vörösmarty Mihály
a Tud. Gyűjtemény Redactora.

2.

Alul írt jó lélekkel bizonyítom, hogy T. Garay János Urat, a magyar Tudós Társaság levelező tagját s hazánk kedveltebb költőinek egyikét, több évek óta úgy van szerencsém ismerni, mint kitűnő elme-tehetség mellett, tiszta józan életű, szilárd jellemű, feddetlen erkölcsű férfiút, ki minden jóknak, kik ismerik, bizodalmat, becsülést, szeretetét birja, s ki adott szavának, vállalt kötelességének mindenkor hiven megfelel. Minélfogva őt mind azoknak, kik közhasznú célzatait elősegíthetik, biztosan ajánlani merem és ezennel ajánlom is.

Költ Pesten Apr 24kén 1841.

Fáy András mk
A fenelősoroltakat édes örömmel tanúsítja
Helmezy Mihály
Szemere Pál
Vörösmarty Mihály academiái rendes tag
Bajza József

A *Regélő Pesti Divatlap* történetének feldolgozása során került elő a két kis adalék, amelyeket Vörösmarty Mihály személyére való tekintettel emeltem ki folyóiratmonográfiámból. "A *Regélő Pesti Divatlap*. A hazai *journalistica* fellendülése" c. kiadás előtt álló kötet függelékében kap majd helyet a többi, ugyancsak ismeretlen, a lap megindulása, ill. engedélyeztetése idején keletkezett irat.

Martinkó András

AZ ELSŐ PETŐFI-VERSKÉZIRAT KALANDOS ÉS SZOMORÚ TÖRTÉNETE

(Adalékul is a magyar textológiai szemlélet történetéhez.)

Ha valaki egyszer ügyes tollal megírná Petőfi kéziratának történetét, olyan *regény* kerekedhetnék belőle, mely meglepetésekben, megható és felháborító, sőt mulatságos fordulatokban fölülmúlna a legagyafurtabban kieszelt sztorit is. Együtt volna abban kegyelet, rajongás, féltés meg gondatlanság, nemtörődomség és ostobaság is; együtt volna sértődöttség, halálíg nem fakuló lenézés, de szégyen és tudatos misztifikáció is; aztán könnyen szerzett írói-tudósi babér meg üzleti kufárkodás, valódi és együgyű műgyűjtői szenvedély — még balsorsú véletlen is. Mindennek az lenne a summája, hogy kétségkívül minden idők legnépszerűbb magyar költőjének *viszonylag* kevés kézirat maradt fenn (különösen 1845 nyara előttről). Amikor Majláth Béla 1880-ban, Petőfi István hagyatékát (melyben nincs 1846 ősze előtti Petőfi-kézirat) számba veszi, azt állapítja meg: Petőfi „500 költeményének kézírata hihetőleg vagy megsemmisült, vagy talán egyeseknél szétszórva ereklyeként őriztetik”.¹

¹ Petőfi hátrahagyott kéziratai. M Könyvszemle, 1880. V. 193—210. Id. 210.

16 Petróvich Sándor 15 éves kora emlékeztetője.

A kislányokhoz.

Értke szegye fonyka! embertársak
Arany a mindén: "Oh meg az szép!"
Jegy, imádom téged, kislányok!
"Lejj Kegyelmel énekeltem a mindén"
"Oh nem, ki csak teked hívd"
"Váran, is kerelt, míg leteket!"

Atkaron kéri kelleme díves,
Tá' sorsok? tiszteit fölkevitte
Cet nelegyik csalfa ajkaid.
"Hő szívem rád csak drága lakti!
És kúszom, hogy csak teked abk
Künyvöské könyvűd, bencid."

En az által ismerüve tük,
Ei keseres sorsok? elfeledtem,
Emmá! gonye korpád kúszott.
Érdemt nyilatnak éreltetem,
Hőnem borultak fellegyét felittem.
Tölkös a bi mind elkövettem

Oh de mily rossz volt édesanyom,
Milly korán eltűnt a szívemről,
Ei' oh meg gondoltam volna te!
Ester édesbűt nagy pusztaságra,
Ei jutok kevesek aradására,
Mert a bi szívem, is levest.

"Hő imádom" a kedvelő" elhagyta,
Kíváncsi te ismét nársnak azzad
Engem elfeledve, csalfa bűt!
Fél van! ei bencid mindennél a!
Engemet kúszlak pusztán hely, is
"Csak" hí fideszta fűd ólin.

Isten véled hat örökre ides
Tárgya hő szívemnek, a sorsod
Csak én immá! isten véled hat!
Maj' ha egy kor örök színté érem
Együtt: jöhetnek kavit, byáira
Meglétek hü Múrtafid, goral.

Petróvich Sándor
1858 Oct. 26

A helyzet azóta némileg javult, még napjainkban is kerülnek elő Petőfi-kéziratok, de ez az arányt lényegesen nem változtatja meg . . .

De térjünk rá az itt közölt *A hűtelenhez* kéziratának történetére. Ez az első Petőfi-vers, mely a költő kézírásában maradt fenn. (A néhány hónappal korábbi, *Búcsúzás az 1838-ik évben* címen emlegetni szokott első ismert verset csak az aszódi tanár, Kőren István másolatában ismerjük, még abban is csak egy-két éve.) *A hűtelenhez* viszonylag a szerencsésebb sorsú Petőfi-versek közé tartozik. Szeberényi Lajos, a selmeci képzőtársaság diákelnöke, Petőfi itteni mentora és legbensőbb barátja (majd később esküdt ellensége) egy 1854. január 10-i keletű, Gyulaihoz intézett levelében² már említést tesz róla, a következő 1855. évben írt cikksorozatóban: *Petőfi Selmecen*³ — mely lényegében azonos az 1861-ben Szegeden kiadott *Néhány év Petőfi életéből* c. füzettel — már a költemény felolvasásának, képzőtársasági méltatásának körülményeire is kitér. Nem akarom ezeket az — azóta százszor elismételt — adatokat százegegyedszer felmelegíteni, csak annyit hát: Petőfi e verset 1838 november 7-én olvasta fel a lyceumi Magyar Társaság ülésén; bírálója éppen Szeberényi volt, aki „egy-két észrevételét közölvén azt [ti. a verset] helyesnek tartá és érdemesnek emlékkönyvünkbe való beírásra”.⁴ Feltűnő mármot, hogy Szeberényi sem idézett levelében, sem visszaemlékezésében nem tesz említést *A hűtelenhez*nek a költő által sajátkezűleg végzett érdemkönyvi bejegyzéséről (a *Divatcsarnokban* a verset sem közli), holott az érdemkönyvből már 1850 körül kitépett (s elkallódott) *A költő keserve* kapcsán megteszi. (Pedig az nem is saját kezű beírás volt.) Ám a tény rövidesen mégis ismert lesz. *A Hölgyfutár* (szerk. akkor Tóth Kálmán) 1858. dec. 14-i száma (1139. l.) a „Budapesti hírharang” rovatban ezt közli: Petőfinek egy gyermekkori verse van a selmeci evang. iskolában, melyet a magyar irodalmi kör emlékkönyvébe 1838/9 évben írt be, mikor ti. ez iskolában tanult. Címe »a hűtelenhez«. E költeményt irodalomtörténeti [!] érdekességénél fogva, jó lenne napvilágra hozni”. Ki kinek „harangozta” ezt a hírt, nem tudni, a *Hölgyfutár* rovatvezetőjét sem sikerült kiderítenünk.

Az volna most már a természetes, hogy a *Hölgyfutár* egy — ha nem is, hölgy — futárt szalaszt Selmecre, és közli a verset. Nem ez történik. A verset a *Napkelet* (szerk. Vahot Imre) „hozza napvilágra” majd egy év múlva, 1859. szept. 25-én (39. sz. 617.), mint „Petőfi Sándornak eme sajátkezűleg [?] meg tanuló korában írt, s kezeink közt levő [!] költeményé”-t. A pontos fogalmazással mindig hadilábon álló Vahot nyilván azt akarta mondani, hogy a Petőfítől sajátkezűleg leírt költeménynek egy másolata van a kezében (írné akkoriban a költők sajátkezűleg szokták verseiket). Nem valószínű, hogy Petőfinek egy saját kezű másolata került volna Vahothoz . . . Kitél kapta a *Napkelet* (Vahot Imre) a kéziratot — nem tudni. Mi lett vele — nem tudni. Hogy valószínűleg azonos szövegű volt az itt közölt fakszimilével, arról alább. — Szeberényi mindenestre a haját téphette mérgében, hogy neki a vers leközlése nem jutott eszébe 1855-ben, és 1861-ben a *Néhány év . . .*-ben ő is leközlö (18–15) — de a *Napkelet*től némileg elrérő formában, tehát egy *másik kézirat* alapján! A korabeli szövegváltozástól mi sem áll távolabb, mint a forrás, kézirat megjelölése, Szeberényi is mindössze ennyi „tájékoztatót” ad: „Itt következnek Petőfinek főnebb [ti. a 8–9. lapon] említett verse.”

A két közlés lényegesen nem különbözik egymástól, de bizonyosan külön kézíratra megy vissza. A különbségek az ékezetet (i—í, ü—ű, véled—véled), interpunkciót, nagy és kis kezdőbetűt, egy-két lényegtelen változatot (ah—oh), az egybe- és különírást (a midőn — amidőn, ez által—ezáltal) érintik, azonkívül a Szeberényi-féle közlésben a versszakok 3. és 6. sora beljebb kezdődik. Az nyilvánvaló, hogy mind a *Napkelet*, mind Szeberényi modernizált: elhagyták pl. az aposztrófot (Szeberényi a birtokragos tárgy mellől is: sorsom' stb.) a „hó fődözte” a *Napkelet*ben „hófödözte”, Szeberényinél „hó-födözte” lesz stb. A *Napkelet* azonkívül „hó” helyett „hü”-t ad, ugyanakkor Szeberényi „Eljössz” alakot. Ez is, meg egyéb formák is azt mutatják, hogy Szeberényi kézírata lehetett a korábbi — az érdemkönyvinél is korábbi. Ez utóbbival semmiképpen sem azonos. Szeberényi már a Gyulaihoz írt, idézett levelében is (1854-ben) úgy beszél a versről, mint „melyet most is bírok”. Valóban: nagyon valószínű, hogy Petőfi e versét is, mint több más, 1838 őszén vagy közvetlenül Selmecről való távozása (1839. február közepe) előtt odaadta Szeberényinek. Ez maga is beszél arról, hogy akkor nála Petőfinek „némely művei maradtak”⁵ Így — s valószínűleg ugyanekkor — került Szeberényihez a *Bű* s az *Áldozat* kézírata is.⁶ Feltűnő viszont, hogy a versnek Szeberényi közölte változata alatt *nincs keltezés*, ami a *Napkelet* közlése, sőt egy 1899-ből származó (elég hitelesnek látszó) s az *érdemkönyv alapján* készült közlés alatt megvan (de „magyarosítva”): 1838. okt. 26. — I. kézirat). Szeberényi hagyta-e el a dátumot, vagy az ő birtokában levő

² OSZK Pe 152.

³ Divatcsarnok, 1855. 66–67. sz. 1311–1315., ill. 1332–1336.

⁴ A Magyar Társaság jegyzőkönyve idevágó szakaszának fotokópiáját I. BÉKÉS ISTVÁN: Petőfi nyomában. 1950. 68.

⁵ Néhány év . . . 14.

⁶ HERNÁDY FERENC: Petőfi három ismeretlen verse ez a „Kuruttyó” egy változata. ItK 1956. 133–134.

kéziraton eredetileg sem volt, ma már nem lehet megállapítani, minthogy ez a kézirat — alighanem örökre — elkallódott. A keltezés hiánya egyébként amellett szólna, hogy a Szeberényi-féle változat az érdemkönyvből való, ebben ugyanis csak az aláírás szokott szerepelni, a külön lapra leírt versek alá viszont Petőfi akkoriban következetesen odairja a dátumot is. A *hűtelenhez* esetében azonban — talán — más gyakorlatot követett; ha az említett (és még részletesen tárgyalandó) 1899-i közlés valóban az érdemkönyv alapján történt, akkor a *Napkelet* szövege áll kétségekívül közelebb az érdemkönyvhöz. — Ferenczi Zoltán is *Petőfi életrajzában* (I. 117) — szokása szerint forrásra nem utalva — azt állítja: Vahot „az érdemkönyvből, hova Petőfi saját kezével írta be”, közölte a verset.

Akárhogy volt is, kéziratot egyik közlő sem mutatott be, — ami az akkori kezdetleges és költséges sokszorosítási eljárások mellett nem is csoda. De nem csoda azért sem, mert nálunk (és sok más országban is) az eredeti kéziratnak s a minden tekintetben szövegű közlésnek nem tulajdonítottak jelentőséget. Pedig Erdélyi János 1847-ben már szinte a modern textológia alapkövetelményeit mondja ki, mikor Berzsenyi műveinek Döbrentei által végzett (s meghamisított) kiadását bírálva azt javasolja: „Adják ki vagy adassék ki [a Berzsenyijogutódok] atyjok minden munkáit újra, de híven, minden változtatás nélkül, az utolsó kiadások vagy kétségbe nem vehető kéziratok segédelmével; a variánsok, egy elfogulatlanul irandó életrajz s a szükséges magyarázatok egészítsék ki azt”.⁷ Viszont valójában maga Petőfi sem látta kéziratának értékét, őt csak a mű érdekelt: ha egyszer az megjelent, a kéziratot elhánnya, pipára gyújtott vele, elajándékozta, a szerkesztőknél, kiadóknál hagyta. A költő-művész szempontjából persze, tökéletesen igaza volt. Honnan gondolhatta volna, hogy fél évszázad múlva az irodalomtudomány a különféle kézirati és nyomtatott szövegváltozatokból is próbálja megközelíteni az író alkotásmódját, alkotásléktanát, alkotói erőfeszítéseit és fejlődési mozzanatait. Kevésbé érthető a kéziratok iránti közömbösség a század második felében, amikor szinte évről évre kerülnek elő Petőfi-versek, de a szerkesztők és kiadók általában elfogadják a többnyire nem filológus közlők szövegét, nem kíváncsiak a kéziraatra. Vahot Imre, akihez mint kiadóhoz került annak idején (1844 végén) a *János vitéz* (!) kézirat, még 1881-ben is ilyen könnyedén beszél arról, hogy a kéziratot elhánnya: „Igen sajnálom, hogy e szép, tiszta kéziratot, mint nagybecsű ereklyét nem őriztem meg az utókor számára”. . . „Nagybecsű ereklye” — de nem őrizte meg . . .

Ezek után már az sem meglepő, hogy Gyulai Pált se nagyon érdekelte az első vagy hitelesebb szöveg akkor, amikor Petőfi Vegyes Művei III. kötetében (1863. 207–209) újból kiadja a *hűtelenhez*. Miért, miért nem, a Szeberényi-féle változatot közli, de — nyilván ritmus-érzékétől s bizonyára az akadémiai helyesírási szabályoktól is vezetve — itt-ott változtat a magánhangzók kvantitásán (dülve, könnyűid, nyílának stb.). Kisbetűvel írja az „éden”-t — elvégre közszó — s a „múzsafid”-at. A strófaképzés is Szeberényi módjára történik, s a vers alatt nála sincs pontos dátum, csak 1838. és Selmezc. — Gyulai példája azonban súlyos következményekkel járt, mert tekintélye folytán az ő szövege hagyományozódott kiadásról kiadásra. Bár — egyelőre felderíthetetlen megfontolások (források?) alapján — további változtatások kerülnek a szövegbe, köztük olyanok is, melyeknek mása csak a kéziratban olvasható, például az 1874-i és 1878-i ún. díszkiadásokba: „Eskü szegte”, „hó fődözte”. Már-már arra gondol az ember: valaki mégis megnézte a Selmeccen még mindig meglévő kéziratot, — de nem, újból csak önkényes változtatásokról van szó, pl. *lányka* helyébe *lyánka* kerül, ékezetést, interpunkciót módosítanak stb., és a keltezés is marad a Szeberényi–Gyulai-féle. Legyen, hiszen ezek nem kritikai igényű kiadások. De Havas Adolf már készül az első teljes és kritikai kiadásra. Mintegy mutatványul elkészíti Petőfi Összes Köteményeinek „Eredeti kéziratok és kiadások alapján megjavított új népies kiadását egy kötetben (1890), melyben — későbbi, valóban kritikai kiadásának nyilatkozata szerint — „fő gondot fordítottam arra, hogy a költemények szövegét híven és pontosan visszaállítsam . . . felhasználtam a lehető legteljesebb apparátust, hogy Petőfi szövegét tisztán és hamisítatlanul juttassam a közönség kezébe, híven még az ortographia s az interpunctio sajátosságaihoz is”, miért is „e kiadás a kézirat hitelességével bír”.⁹ Heinrich Gusztáv mégse véletlenül hangsúlyozza a kiadás kapcsán: „Petőfi szövegét az ő kézirati s általa rendezett utolsó kiadások alapján kell publicálni”.¹⁰ Ez a kiadás szolgált alapul az 1892-ben kezdődő „végleges, teljes” kiadáshoz, „nem mulasztván el a kétes helyeken az eredeti kiadások és kéziratok újabb összevetését” (id. Havas-kiadás 401). Nos, e valóban mérőöldkövet jelentő kiadás során Havas Adolf — aki a *hűtelenhez* jegyzetében helyesen jelzi: „E költemény. . . a [Selmecci] Magyar Társaság érdemkönyvének VII. kötetében *foglaltatik*. . .” (uo. III. 665) — nem nézte meg a kéziratot. Említi

⁷ M Szépirod. Szle., 1847. II. 22. sz. nov. 28 : 343.

⁸ Emlékiratai. 2. kiad. (1881.) 244.

⁹ Petőfi Összes Művei. Havas A. (1892.) I. köt. 399.

¹⁰ Petőfi Köteményeinek új szövegkiadása. EPhK 1890. 502–506. Id. 503.

viszont (s itt-ott mintha tekintetbe is venné) a *Napkelet* első közlését, de alapjában ő is Szeberényi—Gyulai szövegét adja, „meggazdagítva” egy-egy időközben „született” változattal. Nem ad napra szóló keltezt sem (a *Napkeletet* mégse nézte volna meg?), noha más zsengek esetében — ha lehetséges — megteszi.

A *hütelenzhez* kézírata történetének eddig inkább kalandos mozzanatait láttuk, most következnek a szomorúak. Nem is az a szomorú, hogy most már Havas szövege lesz szentírás, s azt adják ki évről évre még olyan kiváló tudósok vagy éppen Petőfi-kutatók is, mint Horváth Cyrill, Kardos Albert, Ferenczi Zoltán (!), Baróti Lajos (!), Endrődi Sándor, Bánóczy József, Voinovich Géza, Vajthó László stb. Annak ellenére, hogy van már Petőfi Társaság és Petőfi-ház, — és annak ellenére, hogy . . . De erről részletesebben kell szólnunk. A *Selmeczi Hetilap* 1899. 30. számában (júl. 28), 1—2. lapon megjelenik — névtelenül — egy *Petőfi Selmeczbányán* c. „eredeti tárca”, mely a képzőtársasági jegyzőkönyvnek Petőfi érintő — s már akkor is közismert — adatain kívül beszámol az érdemkönyvbe írt Petőfi-versekről is. „A magyar literat. iskolai Érdemkönyv 1838-ik esztendőől fogva” VII. kötetében vannak (azaz: voltak) Petőfi versei. „Ebben a szürke bekötésű könyvben, mely most Jezsovits Károly lyceumi igazgató intézkedése folytán a lyceumi Wertheim-szekrényben mint ereklye őriztetik, írta be Petőfi Sándor saját kezűleg két (?) versét: A »hütelenzhez« és az »Emmához« címűt, de ez utóbbit egy ismeretlen, elég (?) lelketlen ember kiszakította.” . . . A derék névtelen cikkíró (bizonyára selmeci tanár) „elégé” összekeveri a dolgokat. Petőfi *saját kezűleg* csak egy költeményét írta be az emlékkönyvbe (A *hütelenzhez*), ez ugyan Emmához szólt, de Emmához c. Petőfi-költeményt nem ismerünk. Arra gondolhatnánk, hogy a vers először az „Emmához” címet viselte, s Petőfi később, már az érdemkönyvben módosította a címet (erre van példa), de egyrészt erről senki sem tud, a képzőtársasági jegyzőkönyv sem, másrészt a fakszimile sem mutat javítást. Legfőbb érv azonban az érdemkönyv tartalomjegyzéke („A munkák és nevek jegyzéke”), melyet Versényi György tett közzé:¹¹ ebben Petrovics Sándortól szerepel *A költő keserve*, de „Emmához” nem, — ellenben rögtön *A költő keserve* után 16. sz. alatt (21. lapra utalva) „Emmihez. Szeberényi Lajos” — alighanem ezt a két verset keverte össze a cikkíró, aki az előzőekben „a gonosz kezek által kiszakított” versként maga is *A költő keservét* említi. — Cikkünk írója aztán így folytatja: „Kezünkben volt e könyv és szemünkbe ült a köny, midőn hűen szóról-szóra, nem, betűről-betűre (!) lemásoltuk »A hütelenzhez« című Petőfi Sándor által saját kezűleg írt verset, melyet itt reprodukálunk.”

A jó szándékban nincs is hiba: a cikkíró valóban hiteles másolatot ad, s ez majdnem tökéletesen egyezik az itt újraközölt fakszimilével. Majdnem, mondom, mert a szerző nem ismeri az *i, ú, ü* betűket (vagy a nyomdában nem volt?), a 7. sor *kérd* szavát *késd*-nek, a *hó földzte* kifejezést *hó földtte*-nek olvassa, az aposztrófot hol kiteszi, hol nem (szerelm', sorsom', de: imádod [!] s kedvelőd), az interpunkcióban is eltér valamelyest, de minden addig ismert változat között a legközelebb áll az itt bemutatott kézírathoz. És ott áll a vers alatt: „1838. okt. 26. [sic!] *Petrovich Sándor*.” Kétségtelennek látszik, hogy a *Selmeczi Hetilap* tárcáírója — ha filológiai—textológiai járatlansággal is — az érdemkönyvi szöveget adja, s az is, hogy a *Napkelet* szerkesztője ugyancsak az érdemkönyvből másoltatta ki a szöveget, s végül mint legfontosabb: az itt közölt fakszimile *az érdemkönyvi változat!* (Az érdemkönyvben valószínűleg egy hasámban volt írva a vers, két vagy három oldalra — ez volt a szokás —, a fakszimile készítője másolta egy lapra, két hasámban, ahogy a fakszimile felső sarkában levő személyi adatok: v., 16 Petrovich Sándor 1 évi ékesszólv Szabad Szállás K. Körös.” is az iskolai anyakönyv egy rubrikájának odamásolása.)

Arról, ami most következik, csak szemlesítve merek beszélni. 1899 júliusában az Érdemkönyv s benne Petőfi saját kezű leiratában *A hütelenzhez* még a lyceum Wertheim-szekrényében „őriztetik”, ám 1901-ben Suhajda Lajos selmeci tanár már azt állapítja meg: „a költeményt ismeretlen tettes kivágta az érdemkönyvből”¹², — a *Magyar Szalon* 1902. XXXVII. k. 359. lapján viszont Kéry Gyulának *A selmeczbányai lyceum annalesaiból* c. cikke keretében — de minden megjegyzés, utalás, felhely megjelölés nélkül — megjelenik *A hütelenzhez* kézíratainak fakszimiléje! (Ennek fotokópiáját adjuk itt.) A hírlapíró Kéry Gyula 1899-ben indul — a Petőfi Társaság megbízásából — körútra Petőfi-ereklyék összegyűjtése céljából . . . Ebben az évben a kézirat még az érdemkönyvben van, 1901-ben már nincs ott, 1902-ben megjelenik a fakszimiléje . . . Túlságosan átlátszó krimi ez. Méghozzá: egyrészt a kivágott kézirat nem kerül a Petőfi-Ház birtokába sem, legalábbis a Kéry Gyula által összeállított *A Petőfi-Ház története és katalógusa* c. munka (1911. PetKvtár XXVI. füz.) nem tud róla, másrészt 1945-ig senkit se érdekelt: megvan-e az Érdemkönyv, benne van-e *A hütelenzhez*.

¹¹ Petőfi Selmecen. Koszorú, 1881. VI. 91. és PH 1881. jún. 12.: 9.

¹² Erről Stanek ev. lelkész magánlevelében 1946—47-ben(!) értesíti Varjas Bélát, aki Petőfi Sándor Összes Költeményei-nek a maga idején egyedülállóan modern textológiai szemléletű kiadását készíti elő (csak az 1. kötet jelent meg, 1948-ban). Elsőnek veszi pl. tekintetbe a Selmeczi Hetilap id. közlését L. I. m. 297—298.

(1945 óta a csehszlovák levéltárak anyagának összevonásával, átrendezésével az érdemkönyv egyelőre megtalálhatatlan.)

Dehát, így vagy úgy, 1902-ben mégiscsak ismertté vált *A hűtelenhez* egyik hiteles kézírata. Az ember azt gondolná: a következő kiadások sietve korrigálják Havas szövegét. Szó sincs róla. A viszonylag még modernebb, magyarázatos Voinovich-féle kétkötetes Petőfi-kiadás (1922.) azt sem tudja, hogy az Érdemkönyvben már nincs benne a vers. Egy kiadásban ugyan a szokásos „Selmec, 1838” keltezés helyett a pontos dátum áll, ezt azonban vehették a *Napkelet*ből is. Egyébként sem a szövegben, sem a strófa képeben, sem a keltezésben sehol nyoma sincs annak, hogy valaki is tudomásul vette volna akár a *Selmeci Hetilap* közlését (ami még érthető), sem a *Magyar Szalon* kéziratközlését (ami — az 1900-as években — megbocsáthatatlan). *Ma* persze nem lenne méltányos bárki *kortársunknak* is szemrehányást tenni azért, hogy az ezer és ezer Petőfit érintő cikk között elkerülte figyelmét a *Magyar Szalon*nak (Kéry Gyulának) címében semmi újat nem ígérő közlése. Ráadásul a sokkal többet forgatott *Friss nyomon* c. Kéry-könyv (1908) nem közli a fakszimilét. Különösen nem érheti szemrehányás Varjas Bélát, aki már említett (félbe maradt) Petőfi-kiadásában a *Napkelet*, a Gyulai-féle Vegyes Művek és a *Selmeci Hetilap* szövegeinek egybevetésével majdnem betűhíven rekonstruálja *A hűtelenhez* eredeti szövegét, s megadja a keletkezés pontos dátumát is. (Kár viszont, hogy Szeberényit mellőzi, meg hogy itt-ott a diszkiadásokra és Havasra is odafigyel.) Az 1951-gyel kezdődő újabb — és véghez vitt — Petőfi Összes Művei textológiaiilag már nem ilyen sikerült, ott Varjasnak új (és erősen vitatható) textológiai előírásoknak kellett engednie. . .

Befejezésül hadd térjek még ki Petőfi fiatalkori kézírásának egy olyan sajátására, mely napjainkig elnyúló vita tárgya volt¹³: nevezetesen a *c* írásmódjára, mely főleg az 1841 tavaszán-nyarán Petőfi által összeírt kis füzet¹⁴ *Lanc' Versei* vagy *Lant'* Versei címe körül élesedett ki. Ha az itt közölt kéziratra tekintünk, megbizonyosodhatunk róla, hogy: egyrészt a *c*-nek *č* írásmódja (amire már Aszódon van példa¹⁵, s melyben az „ékezet” nem ék vagy vessző alakú, inkább kis félkör, sőt olykor kis 3-ra emlékeztet) 1838 őszén, Selmecen is felbukkan Petőfinél; de másrészt Aszódon sem, Selmecen sem, később sem következetesen. A Szeberényitől búcsúzó vers (1839. jan. 19.) alatt csak „Selmecz” olvasható¹⁶, az 1841. ápr. 17-én Neumann Károly emlékkönyvébe írt sorok alatt „Selmecz”¹⁷, s ez a következetlenség figyelhető meg a *Lanc' Verseiben* meg az ún. Neumann-féle füzetbe 1841. szeptember-októberben leírt négy vers esetében is¹⁸. Legtovább a *cs* írásmódjában marad fenn (de már csak a *c* fölé tett „accent grave” formájában: szerencse). Talán ennek is szerepe volt a Petrovics — Petrovich cserében, mert ez utóbbi formában sehol nincs *č*. Fontos mármint, hogy ez a *c* írásmód Petőfinél 1841 végén, Pápara kerülése után teljesen eltűnik, s ez a körülmény fontos datálási szempont lehet. Hogy mi lehet az eredete a *č* ilyen írásmódjának, egyelőre csak sejthető. Valószínűleg egy-egy tájegység *iskolai gyakorlatában* gyökeredzik: Aszódon, Selmecen (úgy látszik: Pozsonyban is) megvan, Pápan nincs. E kérdés végleges eldöntéséhez azonban alaposan meg kellene nézni Petőfi aszódi, selmeci iskolatársainak, illetve az emlegetett iskolának gyakorlatát. Az óvatosság nem árt, én például Erdélyi János egy kéziratában felfedezni vélem ezt a *cs*-t, T. Erdélyi Ilona azonban úgy tájékozott, hogy sem a sárospataki, sem az eperjesi iskolát végzetek kézírásában nem fordul elő e korban ez az írásmód.

Bényei Miklós

EÖTVÖS JÓZSEF ISMERETLEN KÉZIRATOS FELJEGYZÉSEI

1965 nyarán került egy helyre Eötvös József közel 2000 kötetes könyvgyűjteménye. A korántsem teljes hagyatékot addig két könyvtárban őrizték: az Eötvös Kollégium tulajdonában volt a nagyobbik rész — erről a kutatók is tudtak, de feltárását senki sem végezte el. A kisebbik, de roppant értékes — zömmel történelmi művek! — hagyaték a Műszaki Egyetem Könyvtáráé volt, szinte teljesen elzárva a kutatók elől. Irodalom- és könyvtártörténeti szempontból egyaránt fontos volt, hogy egyúttel kerüljön a gyűjtemény. Az Irodalomtörténeti Intézet lett az otthona.

A könyvtár a tartalmi értékeken kívül más meglepetéssel is szolgált. A könyvek rendezése, forgatása közben derült ki, hogy egyik-másik kötet üres védőlapjait Eötvös József jegyzetelésre használta fel. Ezek a kéziratok feljegyzések többnyire függetlenek az illető könyv

¹³ L. H. TÖRÖ GYÖRGY: Petrovictól Petőfiig. ItK 1963. 598–599.

¹⁴ OSzK PE 87.

¹⁵ Petőfi Össz. Műv. VII. köt. 1964. 592.

¹⁶ OSzK PE 92.

¹⁷ OSzK PE 89.

¹⁸ OSzK PE 88.